

Tekenen in de tijd 208

16-22 juli 2023

Vorige week meldde Erik Borgman al de benoeming van de nieuwe prefect van de Dicasterie voor de Geloofsleer. Vandaag gaat hij nader op deze benoeming is en vertelt waarom deze hem vreugde geeft. Daarbij komt paus Franciscus in beeld als ongedacht theologisch vernieuwer.

In het katholieke tijdschrift *The Tablet* schreef de Engelse Vaticaan-watcher Christopher Lamb deze week dat 1 juli 2023 de geschiedenis zal ingaan als mijlpaal in het pontificaat van Franciscus. Op deze dag werd bekend dat de in 1962 geboren Argentijnse aartsbisschop Víctor Manuel Fernández benoemd is tot prefect van het Dicasterium voor de Geloofsleer. Hij is de eerste Latijns-Amerikaan die de leiding krijgt over deze instelling, die door de geschiedenis heen verschillende namen heeft gehad en tot voor kort Congregatie voor de Geloofsleer heette. Fernández is een vertrouweling van paus Franciscus. Er wordt algemeen van uitgegaan dat hij de paus ondersteund heeft bij het schrijven van enkele van zijn belangrijkste documenten, zoals de apostolische constitutie *Evangelii Gaudium* waarin Franciscus de inzet van zijn pontificaat verwoordde, *Amoris Laetitia* over het gezinsleven en seksuele relaties, en de encycliek *Laudato si'* over ecologie en de aarde als ons gemeenschappelijk huis. In 2011 werd Fernández op voordracht van toen kardinaal Jorge Bergoglio rector van de *Universidad Católica Argentina*. In 2018 werd hij benoemd tot aartsbisschop van La Plata. In september zal hij zijn nieuw functie op zich nemen en zal Fernández tot kardinaal worden gecreëerd.

Fernández is een Bijbelkenner. Dat komt goed van pas, want in zijn nieuwe functie is hij *qualitate qua* tevens voorzitter van de Pauselijke Bijbelcommissie. Hij heeft tal van boeken en artikelen op zijn naam staan. Net als paus Franciscus heeft hij een afkeer van droge schrijftafeltheologie. Zijn werk is pastoraal, gericht op een doorleefd geloof en in gesprek met de cultuur. In 1995 publiceerde hij een catechetisch boek voor jongeren onder de titel: *Sáname con ton buco: El arte el basar* (in het Nederlands: *Genees mij met je mond: De kunst van het kussen*). Hierbij vergelijkt hij Gods nabijheid met kussen, waarvan hij opmerkelijk gedetailleerd en invoelend beschrijft hoe dat deze gegeven en ontvangen worden. Fernández heeft in een interview gezegd dat zijn eigen zijn werk door de Congregatie voor de Geloofsleer onder de loep is genomen. 'Mensen hier stuurden artikelen van mij op die ze als ketters beschouwden en ik besteedde enkele maanden aan het beantwoorden van de vragen.' Zijn benoeming tot universiteitsrector werd er vervolgens twee jaar door opgehouden.

Vorige week citeerde ik al uit de opmerkelijke brief waarin paus Franciscus de opdracht formuleerde voor de nieuwe prefect zoals hij deze ziet. Hierin noemt de paus methoden van de voorgangers van de dicasterie bij tijden 'immoreel' en neemt afstand van de drift om leerstellige dwalingen te vervolgen. Franciscus vraagt Fernández de theologische creativiteit te bevorderen en niet bang te zijn voor theologische diversiteit, die de kerk niet bedreigt, maar in beginsel kan verrijken. Wat de paus betreft is de uiteindelijke inzet:

We hebben een manier van denken nodig die op overtuigende wijze een God kan presenteren die liefheeft, die vergeeft, die redt, die bevrijdt, die mensen stimuleert en oproept tot broederlijke dienstbaarheid.

Harmonieuze groei in geloof zal de christelijke leer effectiever bewaren dan welk controlemechanisme dan ook, zo stelt paus Franciscus. Deze groei moet de Dicasterie voor de Geloofsleer ondersteunen.

Sinds zijn benoeming bekend werd, heeft Fernández al veel interviews gegeven en heeft hij via sociale media gereageerd op kritiek van tegenstanders. Deze openheid betekent zelf al een opvallende cultuurbreuk. In een interview met *The Tablet* laat hij weten serieus te willen nemen wat paus Franciscus van hem vraagt, namelijk in het toekomstige optreden van zijn dicasterie rekening te houden met 'het recente leergezag'. Dit is bekend jargon en het wil simpelweg zeggen dat er rekening wordt gehouden met datgene wat de zittende paus heeft gezegd en aan lijnen heeft uitgezet. Maar hierbij gaat het Fernández klaarblijkelijk niet alleen om de inhoud, maar zeker zozeer om de wijze van omgang in de kerk zoals de paus deze met name met behulp van het synodaal proces probeert te bevorderen. De kans dat de Dicasterie voor de Geloofsleer nog eens simpelweg en botweg 'neen' zegt tegen bijvoorbeeld de vraag of de kerk homoseksuele relaties kan inzegenen, zoals in 2021 nog gebeurde, is volgens kenners een stuk kleiner geworden.

Ik heb al vaker gewezen op de paradox dat de twee geleerde voorgangers van deze paus – Karol Wojtyła was een gerespecteerd en bekwaam filosoof, Joseph Ratzinger een belangrijk en bij velen briljant theoloog – minder hebben betekend voor de vernieuwing van de geloofsleer dan de toch vooral pastorale paus Franciscus. Het is deze laatste die in *Evangelii Gaudium* nieuwe accenten zette in het denken over de zending van de kerk en schreef dat de kerk door de armen geëvangeliiseerd moet worden. Hij stelde in *Laudato si'* nieuwe vragen aan de orde over de verhouding tussen mensen en de rest van de schepping en slaagde erin de vragen rondom huwelijk, echtscheiding en (homo)seksualiteit minstens enigszins op een vernieuwde manier bespreekbaar te maken binnen de kerk. Hij opende een fundamenteel debat over de grenzen van de theorie van de rechtvaardige oorlog en radicaliseerde het standpunt van het Tweede Vaticaans Concilie over de waardigheid en de verantwoordelijkheid van leken binnen de kerk – waaraan hij ook nog eens opmerkelijke praktische consequenties verbond. Met de benoeming van Fernández blijkt hoezeer theologische vernieuwing voor de paus van belang is en hoe hij probeert deze ook voor de periode na zijn aftreden of sterven te bevorderen.

Het is voor een niet-theoloog waarschijnlijk moeilijk aan te voelen wat dit alles voor een theoloog betekent. In plaats van haar al a priori verdacht te maken, onderstreept deze paus juist het belang van theologische vernieuwing en theologische creativiteit. Natuurlijk in lijn met de traditie van de kerk en natuurlijk in afstemming met het leergezag, maar ook met verantwoordelijkheid voor het ter sprake brengen van Gods aanwezigheid in de geschiedenis en in de inzet van mensen om een waarachtig en goed leven te leiden. Het is waar ik mij altijd voor heb ingezet en wat ik veertig jaar lang nooit heb kunnen doen vanuit een officiële erkenning en uitgedrukt vertrouwen door verantwoordelijke kerkelijke leiders. Dat nu de hoogste kerkelijke gezagsdrager en de nieuwe prefect van de Dicasterie van de

Geloofsleer de theologie en de theologen in deze geest aanspreken, is van belang voor de toekomst van de kerk en de wereld. Maar het is ook – ik kan het niet anders zeggen – balsem voor de ziel. Voor mijn ziel, maar ik weet zeker, ook voor die van heel veel collega's.

Erik Borgman, lekenDominicaan
voorzitter van de programmaraad van het Huis van Dominicus in Utrecht